

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Feminismus jako sociální hnutí a genderová teorie

Feminism as a social movement and gender theory

Lenka Němcová

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Lánský Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis a základy společenských věd

2016

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Feminismus jako sociální hnutí a genderová teorie“ vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Ondřeje Lánského Ph.D. a za použití zdrojů v práci uvedených. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 24. 6. 2016

.....

podpis

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla velmi poděkovat PhDr. Ondřeji Lánskému Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky v průběhu zpracování této práce.

ANOTACE

Tato bakalářská práce pojednává o tématu genderu a to konkrétně vazbě mezi feminismem jako sociálním hnutím a genderovou teorií. Důraz je kladen na definování genderu a základních pojmů, které s tímto fenoménem úzce souvisí. Práce se dále zaměřuje na feminismus, především na historii feministického sociálního hnutí a na zkoumání vztahu mezi genderovou teorií a feminismem jako sociálním hnutím.

KLÍČOVÁ SLOVA

Feminismus, gender, genderová studia, sociální hnutí, sociální teorie

ANNOTATION

This bachelor thesis deals with the topic of gender and specifically the link between feminism as a social movement and gender theory. Emphasis is put on defining gender and basic concepts, that this phenomenon is closely related. The thesis also focuses on feminism, especially on history of feminist social movement and relationship between gender theory and feminism as a social movement.

KEYWORDS

Feminism, gender, gender studies, social movement, social theory

Obsah

Úvod	6
1 Gender	9
1.1 Pohlaví, gender a jejich rozdílnost	9
1.2 Genderová identita a socializace	11
1.2.1 Teorie psychoanalytická	13
1.2.2 Teorie sociálního učení	14
1.2.3 Teorie kognitivní	15
1.2.4 Alternativní teorie Sandry Bem	16
1.3 Genderové role a jejich osvojování	16
1.4 Genderové stereotypní představy	18
2 Feminismus	20
2.1 Historický kontext feminizmu	22
2.1.1 První vlna feminizmu	24
2.1.2 Druhá vlna feminizmu	27
2.1.3 Třetí vlna feminizmu	30
3 Vztah mezi genderovou teorií a feminismem jako sociálním hnutím	32
3.1 Teorie a proudy feminizmu jako sociálního hnutí	33
3.1.1 Genderově reformní teorie feministického hnutí	34
3.1.2 Teorie feministického hnutí jako genderově motivovaného odporu	35
3.1.3 Teorie feministického hnutí jako genderově motivované vzpoury	37
3.1.4 Další feministické proudy	38
Závěr	41
Seznam literatury a jiných informačních zdrojů	43

Úvod

Rozdíly mezi mužskou a ženskou identitou, které v dobách dřívějších patřily mezi nezpochybnitelný prvek společnosti, se v dnešní době objevují v novém světle. S nástupem moderní společnosti a jejím rozvojem dochází k postupnému přehodnocení všeho, co dosud společnost přijímala za jisté pravdy. Tato skutečnost se samozřejmě dotýká také genderu a představ o mužích, ženách a jejich postavení v dané společnosti. Gender se podstatným způsobem objevuje všude kolem nás a to aniž bychom si to uvědomovali. Nejedná se o pouhé rozlišení muže a ženy a charakteristik s nimi souvisejících, ale také jej musíme přiřadit k věcem, vlastnostem, symbolům a činnostem, které vnímáme jako mužské a ženské. Proto se domnívám, že tento fenomén je nutné alespoň v nějaké míře znát, nenechávat jej stranou a zajímat se o něho.

Přes mnohé pozitivní změny týkající se problematiky postavení a rolí mužů a žen, se však neustále objevují zjevné rozdíly ve vnímání toho, jaká práce je pro dané pohlaví vhodná, jaké role by měl muž či žena zastávat nebo jaké má být rozdělení činností v rámci rodinného života, kdo by se měl starat o domácnost, děti apod. Tyto skutečnosti bývají však často interpretovány tak, že ženy i muži mají odlišné psychické i fyzické dispozice, které jsou dány od přírody a díky kterým jsou určité činnosti ženám a mužům přímo předurčeny a od kterých se nemohou distancovat. Myslím si, že pro značnou část lidí je v dnešní době stále ještě nepředstavitelné, že by např. muž mohl být na mateřské dovolené a starat se o děti, přičemž žena by byla ta, která tzv. živí rodinu. Otázkou je, zda toto tradiční uspořádání rolí není v dnešní době pouhou stereotypní představou. A právě těmito a mnohými dalšími problémy dotýkajícími se žen, mužů a jejich práv se zabývá tato bakalářská práce mapující gender a feminismus. Nerovnostmi mezi muži a ženami na poli teoretického zkoumání se zabývají zejména tzv. genderová studia, kdežto v ohledu praktickém se tímto nerovným postavením věnuje feminismus ve formě sociálního hnutí.

Při psaní této bakalářské práce budu vycházet z odborné literatury zabývající se genderovou a feministickou problematikou. Opírám se nejen o sekundární literaturu, ale v některých částech práce, kde je to umožněno, se snažím zároveň vycházet z literatury primární. Metodou práce je tedy analýza primární a sekundární literatury. Za základní literaturu považuji knihu nesoucí název *Ženy, muži a společnost* od autorů Claire

M. Renzetti a Daniela J. Currana, která nám podává ucelený přehled současného feministického myšlení a seznamuje čtenáře s genderovými studii. Velmi užitečné mi dále přišly jednotlivé studie věnující se ženským právům a obecné rovině problematiky genderu a feminismu, o které jsem se v této práci též výrazně opřela. Tyto studie jsou zahrnuty do knihy pojmenované *Abc feminismu*, jež vydalo NESEHNUTÍ neboli nezávislé sociální ekologické hnutí. Za důležitý zdroj informací, v oblasti feministického myšlení zasazeného do historického kontextu, považuji klasické angloamerické texty první a druhé vlny feminismu. Kniha nese název *Dívčí válka s ideologií*, jejichž pasáže vybrala a sestavila Libora Oates-Indruchová. Díky těmto čtrnácti textům z feministické teorie, filozofie vědy, antropologie, kulturní a filmové teorie apod. můžeme sledovat rozdílné pohledy a myšlenky významných feministek a feministů. Na straně druhé jsem se při psaní této práce setkala i s autory, kteří samozřejmě nezastávají myšlenky feminismu a ostře kritizují feministickou ideologii. V práci se zmiňuji o *Nahotě feminismu* od Josefa Hausmanna, jež se vymezuje proti dnešnímu modernímu pojetí feminismu.

Práci jsem uspořádala do tří hlavních kapitol, které jsem dále rozčlenila na subkapitoly. V úvodu práce se zabývám teoretickou rovinou fenoménu genderu a definicemi pojmů, bez kterých by nedošlo k plnému pochopení tohoto výrazu. Nejprve se tedy zaměřuji na samotný pojem gender, dále v jednotlivých podkapitolách vymezuji rozdíl mezi pohlavím a genderem, následuje definování genderové identity a socializace a s tím spojené čtyři teorie, mezi které jsou řazeny teorie psychoanalytická, teorie sociálního učení, kognitivní teorie a alternativní teorie Sandry Bem. Ve zbývajících podkapitolách se věnuji problematice genderových rolí a jejich osvojování a tuto úvodní kapitolu uzavírám genderovými stereotypními představami. Ve druhé kapitole je pozornost přenesena na feminismus. Důraz kladu především na historický kontext feminismu a na popis tří feministických vln, v rámci nichž zmiňuji hlavní představitele a jejich významná díla a zasazuji tento historický kontext i do českého prostředí. Třetí kapitola se soustřeďuje na vztah mezi feminismem jako sociálním hnutím a genderovou teorií. Zde se snažím ukázat rozmanitost onoho feministického sociálního hnutí a to na popisech základních feministických proudů a teorií. Opírám se o genderově reformní teorii feministického sociálního hnutí, dále o teorii genderově motivovaného odporu

a konečně o teorii feministického sociálního hnutí jako genderově motivované vzpoury. V rámci každé této teorie popisují feministické proudy, které spadají pod příslušné teorie, čímž chci poukázat na přístupy a jejich vztah ke genderové nerovnosti.

1 Gender

Pojem gender je pojmem aktuálním a často též velmi diskutovaným. Používán je nejen odborníky v tomto oboru, ale i laiky a na první pohled by se mohlo zdát, že významu tohoto slova všichni rozumí. Avšak opak je pravdou a výraz gender je výrazem poměrně problematickým. Základním tématem této úvodní kapitoly je tedy položit si otázku, co ve skutečnosti gender znamená a definovat pojmy, které s tímto fenoménem úzce souvisí.

„Gender“ má své kořeny již ve starověké řečtině. Do českého jazyka je přejat z angličtiny a nejbližším českým ekvivalentem k pojmu genderu je termín „rod“.¹ Převést tento výraz do češtiny takto zjednodušeně není zcela odpovídající a může být spíše termínem zavádějícím, nežli vysvětlujícím, proto se gender přejímá v původním tvaru. Rod, jako takový, je spjat s představami vrozenosti a přirozenosti, což není shodné s genderovou teorií.² Jeden z hlavních důvodů, proč se toto slovo nepřekládá do češtiny je také podle mne to, že se po roce 1989 ustálilo jej nepřekládat, ale např. v učebnici Anthony Giddense *Sociologie* z roku 1999 se pojem gender neobjevuje. K vymezení a důslednému používání pojmu gender došlo zhruba v 80. letech 20. stol. v souvislosti s feministickým paradigmatem, kdy se etabloval jako základ feministické kritiky vědy.³

1.1 Pohlaví, gender a jejich rozdílnost

Co je to skutečně gender a jaké jsou zásadní rozdíly mezi pohlavím a genderem? Pohlaví je biologická kategorie, která vymezuje fyziologické rozdíly, jenž definují mužské a ženské tělo. Vyjadřuje tak především rozdíly týkající se pohlavních orgánů a reprodukčních dispozic. Naopak pojem gender odkazuje na sociální, kulturní a v neposlední řadě psychologické rozdíly mezi muži a ženami. Tyto rozdíly se mohou měnit v čase a zároveň mohou být různé jak v rámci jedné kultury, tak mezi kulturami, jelikož jsou sociálně a kulturně podmíněné, konstruované. Nejsou tedy přirozenou

---

¹ Petrušek, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 339.

² Pavlík, Petr. Ženy a muži v genderové perspektivě: gender přináší nový pohled. In: Smetáčková, Irena, (ed.). *Příručka pro genderově citlivé výchovné poradenství*. Praha: Otevřená společnost, 2007, s. 7.

³ Nagl-Docekal, Herta. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007, s. 71.

a neměnnou odlišností, nýbrž dočasným vývojovým stupněm sociálních vztahů mezi muži a ženami.⁴

K zajímavému vymezení pojmu gender se ve svém bádání dopracovala britská socioložka a feministka Ann Oakleyová. V knize *Pohlaví, gender a společnost* hovoří o tom, že lze najít i jednotlivce, jejichž gender není podložen na základě pohlaví. Mezi tyto jednotlivce jsou řazeni intersexuálové, u nichž nelze rozlišit, zda jsou biologicky mužem či ženou.⁵ Takový člověk může mít mužský nebo ženský gender (stejně maskulinní nebo feminní) jako biologicky normální muž nebo žena. Toto je pro Ann Oakleyovou důkaz, že pohlaví a gender jsou dva naprosto rozdílné pojmy.⁶

Mezi ještě klasičtější studii, i přesto že není zcela neproblematická, považují antropologickou analýzu Margaret Mead, nesoucí název *Pohlaví a temperament ve třech primitivních společnostech*, jejíž české vydání bylo obohaceno o doslov Františka Vrhela. Ten pokládá Mead za klíčovou osobnost tzv. druhé fáze vývoje feministické antropologie v USA, přičemž v této fázi došlo k oddělení sociálního a biologického pohlaví. Zkoumáním tří primitivních společností z Nové Guineje (Arapešové, Mundugumorové, Čambuliové), ale nejen jich (předchozí výzkumy mezi Manusany a Samojsci), dospěla k tezi, že lidská podstata je velmi tvárná podle kulturních podmínek a je-li gender brán jako kulturní kategorie, nemůže být definován jako neměnný. U Margaret Mead dochází k završení kulturního determinismu, jímž ji vybavil již Franz Boas před odjezdem na Samou.⁷

Tímto se dostávám k tomu, že otázkou genderu se zabývali též antropologové, kteří po dlouho dobu toto téma opomíjeli. Obrat nastal v 70. letech minulého století, kdy se gender stává jedním z ústředních témat především sociální a kulturní antropologie.

---

⁴ Linková, Marcela. Gender v sociologii. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Praha: SoÚ AV ČR, 2000, s. 1-3.

⁵ Intersexuální jedinci se narodili s genitáliemi anebo sekundárními pohlavními znaky, které není možné s jistotou označit za mužské nebo ženské. Jde tedy o jedince s biologickou kombinací mužských a ženských orgánů. Mezi intersexuální jedince se řadí i osoby, jejichž genitálie se jeví jako jednoznačně mužské/ženské, ale ve skutečnosti jsou nositele genetické informace opačného pohlaví. Označování intersexuálů jako hermafroditů se běžně používalo v 19. století. V současné době se považuje za zastaralé, nevhodné a stigmatizující. In: <http://gender.webnode.cz/products/intersexualita/>

⁶ Oakley, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000, s. 121.

⁷ Vrhel, František. Matriarcha genderových studií. In: Mead, Margaret. *Pohlaví a temperament u tří primitivních společností*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, s. 332-340.

Antropologické studie o různých kulturách a společnostech velmi přispěly k rozvoji genderové otázky. Gender je zde chápán jakožto vztah, kdy muži jsou definováni ve vztahu k ženám a naopak, přičemž v každé kultuře je tento vztah brán odlišným způsobem. Pohlaví napříč kulturami se více méně nemění, zatímco gender se vyznačuje růzností (viz. Mead). Současný norský antropolog Thomas Hylland Eriksen uvádí, že v oblasti antropologických výzkumů byl gender nazírán jakožto přirozený, neboť je všudypřítomný a zároveň dobře patrný, což byl také jeden z důvodů, proč tato problematika byla opomíjena. Avšak gender není přirozený nebo daný od Boha, ale je sociálně a kulturně podmíněný stejně jako příbuzenství a etnicita.⁸

Představitelka existencionální filozofie Simone de Beauvoir též operovala s rozlišením pohlaví a genderu. Její dnes tak často citovaná teze „*Člověk se ženou nerodí, ale stává*“ nepopírá biologické danosti ženského těla, ale naopak poukazuje na tradiční výklad těchto daností a na osudné normy pro ženy, jimž jsou od narození vnucovány.⁹

Být ženou či mužem stále podstatným způsobem ovlivňuje naše životy, ať už se jedná o životní šance, perspektivy, individuální životní styl. Tato skutečnost se odráží ve výběru a výši dosaženého vzdělání, ve volbě našeho povolání, v pozicích, na které je možno se dostat, v platovém ohodnocení apod. Tento rozdíl omezuje anebo naopak rozšiřuje naši moc a naše pravomoci. Z těchto důvodů je gender velice důležitou kategorií, která do značné míry uspořádává sociální vzorce a vztahy mezi lidmi. Jak již bylo zmíněno výše, jelikož gender není biologickou daností, nýbrž sociálním konstruktem skýtá v sobě místo pro změny a tak odhalením podstaty genderu se objevují nové šance měnit náš svět a tím pádem i naše životy.¹⁰

1.2 Genderová identita a socializace

Identita pochází z latinského slova *identicus*, což znamená totožný či stejný.¹¹ Míni se jím stálé vědomí sebe sama. Rozlišujeme identitu osobní, jenž jedince ztotožňuje

---

⁸ Eriksen, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008, s. 158-159.

⁹ Nagl-Docekal, Herta. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007, s. 99.

¹⁰ Maříková, Hana. *Gender! Co to znamená?* In: SocioWeb [online]. 20. 4. 1982 [cit. 10. 03. 2016]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=225&lst=103>

¹¹ Petrušek, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 414.

se sebou samým a identitu sociální, představující významný aspekt identity, která je utvářena ve vztahu k sociálním skupinám. Ta vyvolává v jedinci pocit určité příslušnosti ke skupině, ale nejen to, zároveň na sebe přenáší znaky a charakteristiky definující tuto skupinu.¹²

Genderový aspekt identity je součástí identity osobní. Jedná se o prožívání sebe sama jako chlapce/muže nebo dívky/ženy. Vycházím-li z pozice sociálního konstruktivismu je tato identita odvozena od povahy genderově-pohlavního systému ve společnosti a sociálně konstruována.¹³ Genderová identita jako sociální a psychologický konstrukt vypovídá o individuální zkušenosti být femininní anebo maskulinní. Tato identita není hotová hned od narození (je sociálním konstruktem) a neměnná, nýbrž je v průběhu života postupně utvářena.¹⁴

Podle americké psycholožky a zastánkyně feministického hnutí Carol Gilligan ženy samy sebe často definují jednak v kontextu lidských vztahů, ale zároveň podle toho, jak jsou schopny pečovat o druhé. Žena v mužově životním cyklu, tak jak jej uvádí Gilligan v *Jiném hlasu*, vždy zaujímala pozici pečovatelky a pomocnice, tkadleny oněch sítí lidských vztahů, na něž se pak sama spoléhá.¹⁵ Na poli vývojové morální psychologie dopěla ke koncepci dvou specifických typů morálního uvažování. Ukazuje na spjatost tzv. „morálky spravedlnosti“ s mužskou mentalitou a tzv. „etiku péče“ a odpovědnost vůči druhým přisuzuje ženské mentalitě.¹⁶

Jelikož feminita je definována na základě přimknutí a maskulinita na základě separace, je ženská genderová identita ohrožena separací, zatímco mužskou genderovou identitu ohrožuje intimita. V důsledku toho jsou prožívány vztahy u žen a mužů odlišným způsobem, především pokud se jedná o otázky závislosti. Proto mají ženy problémy s individualizací, kdežto muži mívají spíše problémy se vztahy.¹⁷ Zatímco prvkem osobní

---

¹² Smetáčková, Irena. Gender a osobnost člověka. In: Smetáčková, Irena a Klára Vlková. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. Praha: Otevřená společnost, 2005, s. 19.

¹³ Tamtéž, s. 20.

¹⁴ Křížková, Alena. Genderová identita – základní definice, konstrukce, koncepty. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Praha: SoÚ AV ČR, 2001, s. 1-2.

¹⁵ Gilligan, Carol. *Jiným hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů*. Praha: Portál, 2001, s. 45.

¹⁶ Barša, Pavel. *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 27

¹⁷ Gilligan, Carol. *Jiným hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů*. Praha: Portál, 2001, s. 37.

identity žen jsou vztahy k druhým, pro muže je osobní identita spojována především s termíny profesionálního výkonu a úspěchu.¹⁸

Dalším velice významným tématem, které s tímto souvisí, je genderová socializace. Socializace je celoživotní proces, při kterém se člověk jako biologický tvor stává sociální bytostí.¹⁹ V tomto procesu dochází k osvojování si určitých norem, hodnot, ale též způsobu jednání a chování typických pro danou společnost, včetně genderu. V největší míře působí již od raného dětství. Genderová socializace probíhá dvěma základními způsoby a to buď vědomě na základě odměn a trestů nebo nevědomě prostřednictvím signálů, které děti dostávají v podobě např. výběru oblečení, hraček, televizního pořadu, atd.²⁰

V rámci socializačního procesu a zároveň v utváření genderové identity existuje několik vědeckých směrů objasňujících, jak a proč se malé děti učí genderu. V následujících podkapitolách se zaměřím na čtyři hlavní teorie, mezi které jsou obvykle řazeny teorie psychoanalytická, sociálního učení, kognitivní a alternativní teorie Sandry Bem.

1.2.1 Teorie psychoanalytická

Představitelem teorie psychoanalytické je rakouský lékař Sigmund Freud. Dle Freuda se dítě ve věku okolo 4 let začíná identifikovat s rodičem stejného pohlaví a chová se tak způsobem odpovídajícím jeho genderu. Přičemž u obou pohlaví dochází k identifikaci různými cestami. Dívky i chlapci si v tomto stádiu, jenž Freud nazývá falické, postupně uvědomují pohlavní rozdíly mezi muži a ženami. U dívek je identifikace motivována tzv. závistí penisu. To vyvolává žárlivost vůči mužům a zároveň opovržení vůči ženám. Dívky jsou tak vedeny láskou k otci a ztotožňují se s matkou ve snaze získat otce pro sebe.²¹ *„Děvčátko nedospívá k odmítání, když spatří jinak utvářené pohlavní ústrojí chlapců. Je ihned ochotno je uznat a podléhá pocitu závidění penisu, což vrcholí*

---

¹⁸ Barša, Pavel. *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 27

¹⁹ Petrušek, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 1996, s. 1012.

²⁰ Renzetti, Claire M. a Daniel J. Curran. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 93.

²¹ Tamtéž, s. 94.

přáním být též chlapcem.“²² Zcela odlišný vývoj je u chlapců, kdy je jejich identifikace s otcem motivována tzv. kastráční úzkostí. „*Kastráční komplex jako předpoklad, že všichni lidé mají totéž (mužské) genitální ústrojí, je první z významných a svými důsledky závažných dětských sexuálních teorií. Dítěti je málo platné, že biologie musí dát jeho předsudku za pravdu a musí uznat ženský klitoris za opravdovou náhražku penisu.*“²³ Svou teorii psychosexuálního vývoje vystavěl Freud kolem chlapeckých prožitků, jenž kulminují oidipovským komplexem.²⁴ Chlapci nazírají na svého otce jako na soka a silnějšího muže a zároveň se obávají, že by jej mohl vykastrovat a to za lásku, kterou pociťují ke své matce. V tomto důsledku se s otcem ztotožňují a snaží se být jako on.²⁵

Freudova teorie identifikace však byla podrobena značné kritice, jednak pro neměnnost vzorců chování získaných v dětství a pro nedostatečnost důkazů svědčících o závidi dívek na penisu a výskytu kastráční úzkosti.²⁶

1.2.2 Teorie sociálního učení

Teorie sociálního učení vychází z psychologického směru zvaného behaviorismus. Klíčovou osobností této teorie je zejména Albert Bandura, který prozkoumal sociální učení od jeho elementárních forem.²⁷ Tento směr je vyjádřen tzv. myšlenkou sociálního posilování. To znamená, že dítě se učí genderově odpovídajícímu způsobu chování na základě odměn a trestů. Genderovou identitu dítě získává napodobováním a pozorováním dospělých osob, zvláště rodičů či starších sourozenců, přičemž chlapci i dívky jsou odměňovány za chování týkajících se jejich genderu a trestány za chování, jenž je s ním v rozporu. Ve většině případů jsou napodobovány právě ty osoby, které posilují chování odměnami.²⁸

I tato teorie se však neobešla bez kritických poznámek, které směřují především k pojetí dětí jako pasivním příjemcům socializačního procesu. Dále je kriticky nahlíženo

---

²² Freud, Sigmund. *Spisy z let 1904-1905*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 2000, s. 79.

²³ Tamtéž, s. 79.

²⁴ Gilligan, Carol. *Jiným hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů*. Praha: Portál, 2001, s. 35.

²⁵ Renzetti, Claire M. a Daniel J. Curran. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 95.

²⁶ Tamtéž, s. 95-96.

²⁷ Čáp, Jan. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 131.

²⁸ Renzetti, Claire M. a Daniel J. Curran. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 98-99.

i na nápodoby osob pouze stejného pohlaví, neboť výzkumy dokázaly, že děti nejsou ve svém napodobování konzistentní.²⁹

1.2.3 Teorie kognitivní

Třetí skupinou teorií vysvětlující genderovou identitu je teorie kognitivní neboli teorie kognitivně vývojová vycházející z díla Jeana Piageta a Lawrence Kohlberga. Podle této teorie se děti učí na základě svých rozumových snah nalézt řád v sociálním světě, jenž je obklopuje. Děti si na základě svých zkušeností vytvářejí kategorie tzv. schémata. Každá nová událost, nový spoj je začleněn do dřívějšího schématu či struktury. Tento proces Piaget označuje jako asimilaci. Tedy zahrnování do schématu, které se zatím osvědčilo.³⁰ Když však tyto nové události nezapadají do těchto osvědčených schémat, hovoří Piaget o procesu akomodace, což znamená, že dítě původní schéma modifikuje a přizpůsobuje nové situaci.³¹ Prvním schématem, které si vytvoří je pohlaví, neboť pohlaví je stabilní a dobře rozpoznatelnou kategorií. Dochází ke vnímání sebe sama jako muže nebo ženy zapadající/ho do řádu okolního světa.³² Piaget rozlišuje u kognitivního vývoje dětí tzv. 4 stádia, mezi které patří stádium senzomotorické (do 4 let), předoperační (od 4 do 7-8), konkrétní operace (od 7-8 do 11-12) a operace formální (od 11-12 a více let).³³ V rámci socializačního procesu lze obecně říci, že zásadní rozdíl mezi etapou předoperační a operační spočívá v tom, že v první převládá asimilace k vlastním činnostem a ve druhé naopak převládá asimilace k obecným činnostem či operacím.³⁴

Podle kognitivní teorie k učení dochází okolo tří až pěti let, avšak podle provedených studií tato fáze učení a osvojování identity nastává již dříve. Dále je kritika směřována na snižování role kultury, jelikož děti jsou popisováni jako jediní aktéři, kteří vnímají přirozeně rozdíly mezi muži a ženami.³⁵

---

²⁹ Tamtéž, s. 100.

³⁰ Piaget, Jean a Bärbel Inhelder. *Psychologie dítěte*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2014, s. 12.

³¹ Čáp, Jan. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 392.

³² Renzetti, Claire M. a Daniel J. Curran. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 100-101.

³³ Piaget, Jean. *Psychologie inteligence*. Vyd. 2. Praha: Portál, 1999, s. 117-118.

³⁴ Piaget, Jean a Bärbel Inhelder. *Psychologie dítěte*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2014, s. 92.

³⁵ Renzetti, Claire M. a Daniel J. Curran. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 102-103.

1.2.4 Alternativní teorie Sandry Bem

Poslední teorie, o které se zmíním, je alternativní teorie Sandry Bem, jenž nese název „optická skla kultury“. Optickými skly jsou nazývány skryté předpoklady toho, jak by měli lidé žijící v určité společnosti uvažovat, cítit, vypadat apod. Bem se zaměřuje především na optická skla genderového typu, mezi která řadí genderovou polarizaci (odlišnost mužů a žen), androcentrismus (nadřazenost mužů vůči ženám) a biologický esencialismus (biologické rozdíly mezi pohlavími). Každý jedinec si osvojuje všechna optická skla v rámci procesu enkulturace. V důsledcích se jedinec stává součástí dané společnosti tak pevně, že není schopen vnímat rozdíly mezi realitou a tím, co je v dané kultuře jako skutečnost představováno.³⁶

1.3 Genderové role a jejich osvojování

Role představují souhrn očekávaných jednání vůči jedinci. Jejich přijímání se odehrává na základě procesu socializace.³⁷ V každé společnosti i v každé době jsou utvářeny vlastní obrazy ženství a mužství, tedy souhrn předsudků, očekávání a společenských norem. Společnost rozhoduje o tom, že narodil-li se muž, bude se jeho život odvíjet jinak než život ženy a naopak. Role mužů a žen jsou tak diktovány společností.³⁸ Avšak role není úplně nezměnitelná, jak mnozí z nás předpokládají. Jedinec se od ní může odpoutat, pozměnit ji anebo se snažit prosadit své pojetí.³⁹ Určité faktory jako výchova, vzdělání a poté zaměstnání tlačí muže a ženy do odlišných pozic, proto není divu, že své role mohou považovat za striktně vymezené a dané.⁴⁰

Z pohledu symbolického interakcionismu a jeho klíčového představitele George Herberta Meada je proces přijímání rolí zásadním předpokladem z hlediska organizace jak individuálního já, tak i lidských sociálních skupin. V této části se budu opírat o sekundární literaturu. Vycházet budu především z knihy nesoucí název *Georg Herbert Mead: tělo, mysl a svět* od Romana Madzia. Meadovu koncepci vývoje já lze rozdělit na dvě stádia. První stadium představuje „hraní“, do stadia druhého je řazena „hra“. Zásadní

---

³⁶ Tamtéž, s. 103-106.

³⁷ Jandourek, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 207.

³⁸ Decarli-Valdrová, Jana. *ABC feminizmu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 10.

³⁹ Jandourek, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 207.

⁴⁰ Oakley, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000, s. 120.

rozdíl mezi hraním a hrou je v tom, že hraní je střídání několika rolí v mysli a jednání individua. Na základě vnitřního uspořádání je jednodušší fází vývoje, proto se s ním děti setkávají v ranějším věku, kdežto hra vyžaduje řízení individua určitými pravidly, jež organizují a určují způsoby, jak se má jednat a kterým se „hráči“ musí podřídit. Avšak obě stádia vedou k procesu přijímání role druhého.⁴¹ Dětské hry jako klíčový moment sociálního vývoje ve školním věku považuje také Jean Piaget. Vrcholem dětské hry je „symbolická hra“, jejíž základní funkcí je asimilace světa k vlastnímu já. Symbolika her v mnohých případech plní funkci, kterou má pro dospělého vnitřní řeč.⁴² Podle Piageta se děti učí respektovat pravidla hry, která jsou nezbytná pro morální vývoj dítěte.⁴³ K tomuto argumentu Lawrence Kohlberg dodává, že nejlépe se to naučí tehdy, dostanou-li či mají-li příležitost přijímat různé role, přičemž tyto příležitosti nejčastěji vznikají při řešení sporů.⁴⁴

Genderovými rolemi a jejich osvojováním se opět zabývala Ann Oakleyová, která tvrdí, že malé děti si osvojují genderovou roli kinesteticky, nikoliv verbálně a disciplinárně, k tomu dochází až v pozdějším věku. Osvojování si genderových rolí neprobíhá u dětí mechanicky od rodiče, nýbrž prostřednictvím již tolikrát zmiňované identifikace. Jde o to, že dítě chce být stejné jako jeho rodič a to ho motivuje, aby jej napodobovalo a chovalo se jako on. Představu o genderových rolích získávají i mimo vlastní rodinu jednak kontaktem s jinými osobami (vrstevníci,...) a též vlastním rozšiřujícím sociálním horizontem, např. prostřednictvím knih, které dostávají ke čtení.⁴⁵

Určujícím znakem genderových rolí je tzv. *nerovný status*. Stejně základní podmínky, mezi které řadíme původ, věk, vzdělání, atd. neznamenají stejnou pozici pro muže a ženy. Nerovný status v podstatě vyjadřuje to, že ženy ve společnosti vždy zaujímají tu znevýhodněnou pozici. Za typicky femininní genderovou roli považujeme péči o děti, přičemž zabezpečení rodiny finančně a materiálně je chápáno jako typicky maskulinní genderová role. Např. aby žena mohla snáze skloubit povinnosti pracovní s péčí o rodinu a s fungováním domácnosti, volí zaměstnání méně náročné na čas

---

⁴¹ Madzia, Roman. *George Herbert Mead: tělo, mysl a svět*. Praha: Triton, 2014, s. 156-160.

⁴² Piaget, Jean a Bärbel Inhelder. *Psychologie dítěte*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2014, s. 51-53.

⁴³ Gilligan, Carol. *Jiným hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů*. Praha: Portál, 2001, s. 39.

⁴⁴ Tamtéž, s. 39.

⁴⁵ Oakley, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000, s. 131-141.

strávený na pracovišti nežli muž. Od toho se pak odvíjejí další důsledky vyjadřující nerovné postavení mezi muži a ženami.⁴⁶

1.4 Genderové stereotypní představy

Pojem stereotyp je jakýmsi stabilním prvkem řídícím vnímání a hodnocení jevů a zároveň ovlivňujícím názory, postoje a mínění lidí.⁴⁷ Je nástrojem, který užíváme při setkávání s něčím neznámým a díky kterému se orientujeme v sociálním světě.⁴⁸ Stereotyp je též označením pro zjednodušující souhrnný popis určité společenské skupiny. Stereotypní představy jsou či byly spojovány prakticky s každou společenskou skupinou, jejichž charakter může být pozitivní i negativní.⁴⁹

S termínem stereotyp pracoval ve 20. letech minulého století americký novinář a filosof Walter Lippmann ve své knize *Veřejné mínění*. „*Jednání lidí nemůžeme plně pochopit, dokud nevíme, co si myslí, že vědí, a abychom k nim byli spravedliví, nesmíme posuzovat pouze informace, které měli k dispozici, ale také filtry, jimiž tyto informace procházely.*“⁵⁰

Genderové stereotypy lze popsat jako představy, jež můžeme charakterizovat jako tradiční a v mnoha případech i diskriminační. Jsou to představy o typicky mužských a ženských pozicích a rolích v dané společnosti.⁵¹ Zjednodušeně představují popisy, jak má vypadat skutečný (maskulinní) muž a skutečná (feminní) žena. Uvažování o těchto stereotypech je pak zpravidla bipolární a založeno na předpokladu, že osoba nemá žádné vlastnosti opačného pohlaví, tedy normální žena nenese žádné rysy mužskosti a v opačném případě normální muž nenese žádné rysy ženskosti.⁵² K feminitě jsou nejčastěji řazeny vlastnosti, jako je jemnost, emocionalita, soucit, klid, upravenost, čistota a krása. V opačném případě maskulinita zahrnuje vlastnosti, mezi které patří např. soutěživost, dominance, potlačování emocí, orientace na práci a vyšší společenské

---

⁴⁶ Valdřová, Jana. *Gender a společnost: [vysokoškolská učebnice pro nesociologické směry magisterských a bakalářských studií]*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006, s. 11.

⁴⁷ Petrušek, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 1996, s. 1229.

⁴⁸ Janošová, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008, s. 27.

⁴⁹ Renzetti, Claire M. a Daniel J. Curran. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 20.

⁵⁰ Lippmann, Walter. *Veřejné mínění*. Praha: Portál, 2015, s. 77.

⁵¹ Harnachová, Martina. *Genderové stereotypy*. In: SocioWeb [online]. 3. 6. 2010 [cit. 07. 03. 2016]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=352&lst=115>

⁵² Renzetti, Claire M. a Daniel J. Curran. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 20.

postavení.⁵³ Každá osoba ví, co se od ní v dané kultuře tradičně očekává, jak by se měla v určitých chvílích zachovat a na požadavky reaguje tím, že je buď přijímá, nebo odmítá. V případě odmítnutí žena/muž riskují ztrátu ženství/mužství nebo podezření ze zženštilosti/zmužnosti.⁵⁴ Genderové stereotypy udržují každého jedince v určitých rolích. Tyto role mohou někomu vyhovovat, pro jiné jsou však překážkou. Překážkou k tomu, aby si tito lidé zařídili život podle sebe, tak jak ho chtějí a nikoliv podle toho, jak si představuje jejich okolí. Lucie Jarkovská, spoluzakladatelka Gender centra, uvádí v publikaci *Abc feminismu* jako příklad diktování představ o ideálních partnerských vztazích. Pokud některá dvojice vybočuje, ale i přesto je šťastná, mnozí z nás tomu nevěří.⁵⁵

Genderové stereotypní představy se objevují v různých oblastech našeho života a setkáváme se s nimi téměř na každém kroku. Rozdělit svět striktně na muže a ženy s sebou přináší situace, které dotyčným nezapadají do jejich zažitých schémat. Opomíjí například fakt, že ženy mohou být silné, úspěšné, odvážné a naopak muži citliví, schopni naslouchat druhým. Avšak záleží pouze na nás, zda tyto stereotypní názory budeme nutně přijímat za své anebo zda si uvědomíme, že se těmto stereotypům nemusíme za každých okolností zcela podřizovat. Tímto tvrzením uzavírám první kapitolu mé bakalářské práce a dostávám se postupně k dalšímu tématu.

V dosavadní části práce bylo tedy cílem přiblížit čtenáři problematiku genderu a seznámit jej s termíny souvisejícími s tímto ústředním tématem, bez nichž by nedošlo k plnému pochopení tohoto výrazu, jak již bylo předesíláno v úvodu práce. V následující kapitole přenesu pozornost na feministickou problematiku. Věnovat se budu feminismu a to zejména z historického hlediska.

---

⁵³ Janošová, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008, s. 40.

⁵⁴ Decarli-Valdrová, Jana. Genderové stereotypy: Ženská a mužská role v jazyce. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 10.

⁵⁵ Jarkovská, Lucie. Genderové stereotypy: Prohlédněme genderové stereotypy. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 20.

2 Feminismus

Podobně jako tomu bylo u pojmu gender, ani feminismus nelze definovat snadně a jednoznačně. Nejedná se o ucelenou a jednotnou soustavu názorů či idejí, jenž by měla své nezpochybnitelné zástupce. V současné době se feminismus zabývá poměrně širokým spektrem témat, nikoliv pouze emancipací žen, jak bylo dříve ve společnosti běžně konstatováno. A tak by měla rozmanitost tohoto myšlenkového směru vést spíše k pluralistickému popisu jako „feminismů“.

Pojem feminismus (z lat. *femina* – žena) je přisuzován Charlesi Fourierovi. Ve svém díle *Théorie des Quatre Mouvement et des Destinées Générales (Teorie čtyř pohybů)* vydaném v roce 1808, rozvinul autor myšlenky emancipované ženy, avšak mnozí by mohli namítat, zda lze jeho teorie považovat za již feministické.⁵⁶ Nicméně samotný termín byl poprvé použit v 90. letech 19. století, přesněji v roce 1895, kdy se feminismus objevil v recenzi neznámého časopisu.⁵⁷ Z Francie se na přelomu 19. a 20. století přesouvá tento výraz i do jiných oblastí - Anglie, Belgie, Španělska, Německa, Itálie, Řecka a Ruska.⁵⁸

V publikaci *Rod ženský* od autorek Aleny a Olgy Vodákových se dočteme o třech pojetích feminismu, přičemž bych se o toto rozlišení v práci ráda opřela z toho důvodu, že nám tato tři pojetí podávají dostačující vysvětlení tohoto pojmu. V první řadě feminismus zahrnuje více postojových komplexů, mezi které patří snaha žen vracet mužům všechna jejich historická ponížení, zbavit je jejich společenského vlivu či moci a snaha o seberealizování v rovnocenné spolupráci s muži. Za druhé je feminismus chápán jako směr, který se specificky orientuje na ženské uvažování a popřípadě uvažování o ženách. V případě třetím se feminismus ztotožňuje s pojmem ženské hnutí, které vykazuje více či méně cílenou činnost. Touto činností je chápáno především

---

⁵⁶ Valdrová, Jana. *Gender a společnost: [vysokoškolská učebnice pro nesociologické směry magisterských a bakalářských studií]*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006, s. 190.

⁵⁷ Vodáková, Alena a Olga Vodáková. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 339.

⁵⁸ Valdrová, Jana. *Gender a společnost: [vysokoškolská učebnice pro nesociologické směry magisterských a bakalářských studií]*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006, s. 190.

prosazování feministických myšlenek a postojů a také pomoc ženám s jejich problémy vyplývajících zejména z nerovného postavení žen a mužů a ze závislosti na nich.⁵⁹

Feminismus jako intelektuální směr a později jako základ pro sociální hnutí se postavil proti dominantní ideologii, která ale za ideologii doposud běžně brána nebyla. Na mysli máme „patriarchát“, jenž je údajně ženám vnucený a uměle vytvořený a jenž se vyznačuje útlakem žen a panstvím mužů.⁶⁰ Kate Millett definovala patriarchát jako „hluboce zakořeněnou společenskou konstantu, která se týká všech politických, společenských či ekonomických forem, ať už jde o kasty nebo třídy, feudalismus nebo byrokracii, prostupuje všechna velká náboženství, a zároveň vykazuje značné odlišnosti historické i místní...“.⁶¹ Samotný pojem patriarchát však bývá často matoucí, neboť nezahrnuje pouze vládu mužů nad ženami, ale též vládu starších mužů nad mladšími. Proto současná feministická věda nepracuje v takové míře s tímto jevem a používá jiná označení, nejčastěji se setkáváme s termínem mužská hegemonie tedy nadvláda.⁶² Pierre Bourdieu se v *Nadvládě mužů* věnuje genderové struktuře společnosti a hovoří o primátu mužů nad ženami. „Všeobecně uznávaný primát mužů potvrzuje objektivita sociálních struktur, i produkčních a reprodukčních aktivit, založených jak v oblasti biologické, tak i sociální produkce a reprodukce na rozdělení práce podle pohlaví, jež zajišťuje muži tu lepší část a potvrzují ho i schémata vlastní všem habitům...“⁶³ Dále hovoří o dispozicích žen, jenž jsou plodem nepříznivého předsudku vůči ženství. Tyto nepříznivé předsudky jsou zabudovány do řádu věcí a ženám nezbyvá nic jiného než jej neustále potvrzovat. V této souvislosti Bourdieu hovoří o tzv. logice prokletí, která se projevuje denně ve vzájemném styku mezi pohlavími. Pokud ovládaný nemůže jinak než vládnoucího (nadvládu) uznávat, dochází k tzv. symbolickému násilí.⁶⁴

---

⁵⁹ Vodáková, Alena a Olga Vodáková. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 339-340.

⁶⁰ Oates-Indruchová, Libora. *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 9.

⁶¹ Tamtéž, s. 74.

⁶² Havelková, Hana. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 178.

⁶³ Bourdieu, Pierre. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum, 2000, s. 33.

⁶⁴ Tamtéž, s. 32-35.

2.1 Historický kontext feminismu

Základní otázku, kterou bychom si měli na počátku této kapitoly položit, je, proč, či z jakého důvodu došlo ke vzniku ženského/feministického hnutí? Samotné kořeny feminismu jsou spjaty s přechodem od tradiční/feudální společnosti ke společnosti moderní. Tato doba je charakteristická tím, že docházelo k významným změnám, přičemž tyto změny se dotýkaly i postavení žen a mužů ve společnosti.⁶⁵ Nástup nové společnosti si vynutil i nový model pro organizaci práce, ve které rodina již přestala být samostatnou výrobní jednotkou, jak tomu bývalo v klasické předindustriální společnosti. V nových podmínkách, v kapitalismu, se má především chovat jako jednotka, která je odpovědná za biologickou reprodukci pracovní síly a zároveň je hlavní jednotkou konzumu. V důsledku těchto změn se proměnily vztahy nejen mezi společenskými vrstvami, ale též mezi pohlavími.⁶⁶ Přejít k moderní měšťanské společnosti znamenal pro ženu nové postavení předurčující jí prioritně roli v domácnosti a s tím související podřizování se okolí a vzdání se seberealizace. Opačný model byl zvolen pro muže, ve kterém se nacházel prostor pro rozvoj vlastní osobnosti a schopností a zároveň myslícího vlastním rozumem. Měřítkem ovlivňujícím společnost se staly peníze, a jelikož muži byli ti, co chodili do práce a vydělávali, ženy začaly být brány jako ty, které se stávají závislými na svých manželech, i přesto, že v chudých rodinách těžce pracují. Nový společenský model znehodnotil ženy a postupně z nich skutečně vytvořil osoby méněcenné.⁶⁷

Spojení ženy s domovem a rodinou a v opačném případě spojení muže s aktivitami probíhajícími mimo domov, tedy genderová polarizace soukromé a veřejné sféry, je stále živá a jeví se nezřídka jako nadčasová a přirozená. Již v antické době se rozlišovalo mezi oblastí soukromou, jež byla zpravidla spojována se ženami a oblastí veřejnou „polis“ zahrnující politiku, spravedlnost, právo apod. spojovanou s muži. Avšak jedná se o jeden z tradičních modelů, který buržoazní společnost v podstatě univerzálně ustálila až na sklonku 18. a 19. století. Zároveň s tímto modelem oddělených sfér, v souvislosti s ženskými studii, pracovala také americká a západoevropská historiografie,

---

⁶⁵ Havelková, Hana. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 171.

⁶⁶ Tinková, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010, s. 52-53.

⁶⁷ Havelková, Hana. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 171-173.

především anglosaská, v 70. a 80. letech 20. století.⁶⁸ Klíčové práce z anglosaské oblasti se zaměřovaly na období modernizace. Některé studie se soustřeďovaly na pozitivní roli sféry domácí jako morální alternativy ke kapitalistickým hodnotám, zatímco jiné studie přenesly pozornost na znehodnocení práce žen v době nástupu kapitalismu.⁶⁹

Avšak v žádném období nebyla doposud ženská otázka tak intenzivně promyšlena a probírána jako právě ve druhé polovině 18. století.⁷⁰ V tomto kontextu se zmíním o osvícenském mysliteli a filozofovi J. J. Rousseauovi a jeho klíčovém pedagogickém spisu *Emil čili o výchově*, respektive 5. knize tohoto díla zabývající se chápáním ženy, ženské role a její psychiky a výchovou ženy jako budoucí Emilovy manželky. Rousseau nebyl zastánce rovnosti mezi mužem a ženou, ale naopak se přikláněl k myšlence značných rozdílů mezi pohlavími. „*Co víme s jistotou, jest, že vše co muž a žena mají společného, plyne z příslušnosti k rodu lidskému, a vše, v čem se liší, plyne z příslušnosti k pohlaví.*“⁷¹ Podle Rousseauova tvrzení žena nedokáže obstát bez muže, kdežto muž bez ženy ano. Obhajuje to tím, že i přestože žena a muž jsou stvořeni pro sebe navzájem, jejich vzájemná závislost jeden na druhém se podstatně liší. Muž je závislý na ženě svými žádostmi, kdežto žena k žádostem přidává ještě své potřeby. Díky rozdílům mezi pohlavími by mělo dojít i k odlišné výchově mezi mužem a ženou a značné odlišnosti jsou viděny i v jejich povinnostech. „*A tak všeliké vychování žen má míti na zřeteli muže. Líbiti se jim, býti jim užitečny, buditi jich lásku a úctu, vychovávat je v mládí, pečovati o ně, když dospějí, raditi jim, těšiti je, zpříjemňovati a oslazovati život – toť jsou úkoly pro všechny časy, toť, čemu se mají učiti již od dětství. Pokud se nepřistoupí na tuto zásadu, nikdy se nedojde cíle, a všechna naučení, jichž se jim dostane, neprospějí nijak ani jejich ani našemu štěstí.*“⁷² Žena je Rousseauem brána jako doplněk vůči muži, nikoliv jako rovnocenný partner. Představa ženy a muže jako dvou entit stojících v opozici se

---

⁶⁸ Tinková, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010, s. 52.

⁶⁹ Tinková, Daniela. „Žena“ – prázdná kategorie? Od (wo)men's history k gender history v západoevropské historiografii posledních desetiletí 20. století. In: Ptáčková, Kateřina, Milena Lenderová a Jana Stráníková, (ed.). *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27-28. dubna 2006)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, s. 20-21.

⁷⁰ Tamtéž, s. 62.

⁷¹ Rousseau, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Praha: Dědictví Komenského, 1910-1911, s. 218.

⁷² Tamtéž, s. 228.

postupně promítlo také do způsobu, jak bylo nazíráno na mužské a ženské tělo a na jejich duši.⁷³

Z hlediska historického vývoje pak bývá feministické hnutí děleno na tři vlny. V následující podkapitolách shrnu tyto 3 etapy a představím pouze hlavní představitelé a jejich díla, která se významně zapsala do historie feministického myšlení. Nebude se tedy jednat o úplný výčet zástupců/kyň a všech událostí, jelikož to by bylo téma pro samostatnou práci. Též nastíním vývoj této problematiky u nás.

2.1.1 První vlna feminismu

První vlna feminismu byla započata v poslední třetině 18. století a její konec je datován přibližně rokem 1930. Hlavními požadavky této vlny bylo přiznání lidských, politických a občanských práv. V podstatě se jednalo o nejzákladnější práva, mezi které patřilo právo volební, právo na majetek či rovný přístup ke vzdělání.⁷⁴

K významné emancipaci žen v USA došlo v souvislosti s hnutím za osvobození otroků, kdy se ženy začaly účastnit politických aktivit a vytvářet vlastní struktury. Rozvoj feminismu v Evropě je spjat s obdobím Francouzské revoluce a se jménem Olympe de Gouges (1755-1793).⁷⁵ Olympe de Gouges byla jednou z největších bojovnic za ženská práva. Založila první ženské politické spolky a vydala *Deklaraci práv žen a občanek* (1791) jako reakci na *Deklaraci práv člověka a občana* vydanou v roce 1789. Feministické lingvistky poukazují na jednoznačný výklad, že člověk a občan rovná se muž.⁷⁶ Nadšená stoupenkyně změn byla popravena během jakobínského teroru za vztažení hesla *Volnost, rovnost, bratrství* na ženy. V rozsudku smrti prý stálo, že se zpronevěřila své ženské roli.⁷⁷ Po její smrti byl vydán dekret, který obsahoval zákaz účasti žen v politických kruzích a shromažďování více jak pěti žen na veřejnosti pod přímou vojenskou hrozbou.⁷⁸ Také v Anglii se objevují emancipační myšlenky a to v díle

---

⁷³ Tinková, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010, s. 65.

⁷⁴ Havelková, Hana. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 169-170.

⁷⁵ Sokačová, Linda. Stručná historie feminismu. In: *Feminismus: o ženách, mužích, feminismu a gender studies* [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://web.feminismus.cz/historie.shtml>

⁷⁶ Osvaldová, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004, s. 17.

⁷⁷ Decarli-Valdrová, Jana. *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 10.

⁷⁸ Sokačová, Linda. Stručná historie feminismu. In: *Feminismus: o ženách, mužích, feminismu a gender studies* [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://web.feminismus.cz/historie.shtml>

Obhajoba ženských práv (1792), jehož autorkou je Mary Wollstonecraftová (1759-1797), která byla přesvědčená, že podřadné postavení žen bylo utvořeno uměle, a ženy tak byly přímo vmanipulovány do určitých rolí, které musely zastupovat.⁷⁹ Zavrhl mužskou nadvládu a požadovala, aby se ženy staly nezávislými na svých mužích. „, *Je marné očekávat ctnost od žen, dokud nebudou určitou měrou nezávislé na mužích, je dokonce marné očekávat tu sílu přirozené náklonnosti, která by z nich činila dobré manželky a matky. Dokud jsou naprosto závislé na svých manželích, budou mazané, úzkoprsé a sobecké.*“.⁸⁰ Další významnou osobností patřící do první vlny feminismu je nepochybně anglický myslitel John Stuart Mill (1806-1873), jenž byl zvolen jako nezávislý kandidát do parlamentu, ve kterém význačně přispěl k debatám zabývajících se volebním právem žen. Mezi jeho nejslavnější dílo z oblasti ženských práv patří *Poddanství žen* (1869), kde hovoří o podřízené roli žen, jenž vyplývá z tradice. Situace žen je přirovnávána k situaci sluhů a otroků. Z této pozice pak v podstatě nemůžeme očekávat rozvoj jejich schopností a charakteru. Toto dílo velmi ovlivnilo české feministky 19. století, které jím byly naprosto nadšeny.⁸¹

Počátky feminismu v českých zemích se vyznačovaly spíše umírněností, a to i přestože výsledky českého emancipačního hnutí patřily v Evropě k těm nejsilnějším. V první řadě šlo o lepší postavení žen a uplatnění v občanském životě, nejednalo se o přímé útoky proti mužům. Mezi průkopnice českého feminismu jsou řazeny zprvu spisovatelka Magdalena Dobromila Rettigová a její následovnice Božena Němcová, Karolína Světlá, Eliška Krásnohorská, senátorka Františka Plamínková a další. Centrem emancipačních snah se stal Český výrobní spolek založený roku 1863, který získal povolení k otevření první dívčí průmyslové školy. Vzděláváním žen se zabývala Eliška Krásnohorská, která stála v roce 1890 u zrodu dívčího gymnázia Minerva. V rámci ženských otázek u nás důležitou úlohu sehrála angažovanost nejen žen, ale také mužů a to především Vojty Náprstka, který zastával myšlenku rozvoje ženského intelektu ve prospěch celé společnosti a kolem něhož se vytvořil ženský kroužek spontánně nazývaný

---

⁷⁹ Osvaldová, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004, s. 17.

⁸⁰ Oates-Indruchová, Libora. *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 26.

⁸¹ Tamtéž, s. 28-29.

Americký klub dam. Opomenout bychom neměli ani T. G. Masaryka, jenž považoval za potřebné, aby žena nebyla manipulována do rolí, které jí ničí a měla možnost výběru.⁸²

Vrátíme-li se k volebnímu právu žen a k nejvýznamnějším událostem snažícím se probojovat za toto právo, bezesporu k ním patřila petice 1 500 žen předložená v roce 1866 britskému parlamentu. Tato petice však nebyla brána na zřetel a spíše byla ignorována. Aktivistky se nevzdaly a založily Národní spolek pro hlasovací právo. Tyto ženy byly označovány jako sufražetky (z angl. suffragettes – aktivistky za volební právo žen). Uvádí se, že do konce 19. století útočily na parlament všemožnými peticemi žádajícími o získání volebního práva, doprovázenými demonstracemi, pochody apod.⁸³ Hovoří-li se pak o feminismu v 19. století, většině lidí splývá právě slovo feministka se slovem sufražetka. Zde si však musíme uvědomit, že feministická historiografie, která se věnuje ženskému hnutí v tomto období, zdůrazňuje i řadu jiných forem genderové nerovnosti a mnoho feministek poté odmítalo, aby se volební právo kladlo na první místo ženských požadavků.⁸⁴

Konec první vlny feminismu byl spjat s několika důvody. V průběhu meziválečného období došlo k naplnění hlavních cílů, které byly stanoveny, ať už v oblasti vzdělání, držby majetku a volebního práva. Ve většině evropských zemí bylo po první světové válce konečně dosaženo volebního práva i pro ženy, v Československu tím významným rokem byl rok 1920. Avšak v souvislosti s ekonomickou krizí a nástupem diktatur ve 30. letech přiměly tyto faktory, aby se ženy začaly zabývat jinými závažnými společenskými otázkami, což vedlo k výraznému zeslabení aktivit ženského hnutí. Tyto události měly značný vliv i na české feministické prostředí, ve kterém již zmiňovaná čelná představitelka Františka Plamínková považovala za nezbytné varovat lid před nástupem nacismu, přičemž ženská otázka musela jít stranou.⁸⁵

---

⁸² Osvaldová, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004, s. 23-32.

⁸³ Sokačová, Linda. Stručná historie feminismu. In: *Feminismus: o ženách, mužích, feminismu a gender studies*. [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://web.feminismus.cz/historie.shtml>

⁸⁴ Renzetti, Claire M. a Daniel J. Curran. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 36.

⁸⁵ Havelková, Hana. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 175.

2.1.2 Druhá vlna feminismu

K obnovení feminismu došlo až na počátku 60. letech 20. století. Ve srovnání s první vlnou feminismu, se druhá etapa ženského hnutí zabývala poměrně širokým spektrem témat a problémů.⁸⁶ Významnou úlohu sehrál po 2. světové válce návrat k tradičnímu způsobu života, který navracel roli žen zpět do domácností a rodin, i přestože se ženy během války ve veřejném životě velmi osvědčily. Tento proces byl aplikován i na ženy již vysoko-školsky vzdělané a tak byla vnitřní situace mnohem konfliktnější než v době předchozí.⁸⁷

Pro pochopení druhé fáze feminismu nelze opomenout dvě ženy, které měly značný vliv a rozhodující podíl na jejím formulování.⁸⁸ V případě prvním se jedná o britskou spisovatelku Virginii Woolf (1882-1941), která v roce 1929 vydala svou významnou esej *Vlastní pokoj*, jenž je bráno jako klasické feministické dílo a v němž píše o nutnosti ekonomické samostatnosti, vlastním prostoru pro ženy a plném rozvinutí svých tvořivých schopností.⁸⁹ Druhou inspirátorkou je již zmiňovaná představitelka existencialistické filozofie Simone de Beauvoir (1908-1986), která napsala knihu *Druhé pohlaví*, jenž bylo vydané v roce 1949.⁹⁰ Beauvoir se zabývá světy žen a mužů, přičemž ženy jsou označovány jako ty Druhé. Svět žen a mužů popisuje filozofickými pojmy. Těmi základními pojmy jsou tzv. imanence, ve které žijí ženy a opakem je tzv. transcendence, ve které žijí muži. Žena v imanenci se zaměřuje na reprodukci života a péči o něj, kdežto muž v transcendenci reprezentuje aktivní svobodnou existenci, kdy dochází k přesahování stávajícího světa. „*To, co zvláštním způsobem určuje postavení ženy, je skutečnost, že jako každá lidská bytost je sice autonomní svobodou, ale objevuje sama sebe a provádí svou volbu ve světě, v němž ji muži vnucují, aby se považovala za Druhou, a chtějí z ní udělat objekt, ponechat jí v imanenci, protože její*

---

⁸⁶ Sokačová, Linda. Stručná historie feminismu. In: *Feminismus: o ženách, mužích, feminismu a gender studies* [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://web.feminismus.cz/historie.shtml>

⁸⁷ Havelková, Hana. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 176.

⁸⁸ Tamtéž, s. 176.

⁸⁹ Oates-Indruchová, Libora. *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 40-53.

⁹⁰ Havelková, Hana. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 176.

transcendence bude vždy překročena jiným, podstatným a svrchovaným vědomím.“⁹¹ Do českého jazyka byla kniha přeložena v neúplném znění až v roce 1966, avšak obohacena byla o předmluvu a cenný doslov filosofem Janem Patočkou. Patočka interpretuje ústřední myšlenku knihy tak, že žena není ta Druhá, je uvědoměle svobodnou, osobní, tvůrčí bytostí stejně jako muž. Identifikace ženství s imanencí a mužství s transcendentí je podle Patočky historická lež.⁹²

Avšak samotné počátky druhé vlny feminismu jsou spjaty s vydáním díla, který nese název *Feminine Mystique* (1963), do češtiny přeloženo v roce 2002, americké autorky Betty Friedan (1921-2006).⁹³ Tato kniha bývá uváděna jako nejdůležitější zdroj nové fáze feministického hnutí. Význam, který Friedan přinesla do feministického myšlení je převážně v tom, že genderové nerovnosti přenesla z veřejné sféry, jak tomu bylo v první vlně feminismu, do sféry soukromé, tedy do kuchyní, ložnic, intimních vztahů žen a mužů. Popisuje zkušenosti amerických žen a analyzuje tzv. „problém beze jména“, se kterým se tyto ženy potýkají. Jedná se zpravidla o Američanky středních vrstev, které trpí pocity prázdnoty, úzkosti, nedostatku vlastních aktivit a na základě toho u nich dochází ke ztrátě vlastní identity apod. Uvědomily si, že jejich identita je v podstatě odvozena pouze od role matky a manželky a od činností s touto rolí souvisejících. A proč tedy problém, který nemá jméno? Protože ženy jej nemohou vyjádřit a sdílet, jelikož podle společenských konvencí mají přece vše, co potřebují a pokud jsou nešťastné, je to jen a jen jejich chyba. „*Pokud ženu padesátých či šedesátých let začalo něco trápit, bylo jí zkrátka předem jasné, že problém je třeba hledat, buď v manželství, nebo přímo v ní. Žila totiž v domnění, že ostatní ženy jsou s tím, jaký vedou život, spokojené. Co to bylo za ženu, když ji plně neuspokojovalo voskování kuchyňské podlahy? Tolik se za svůj pocit nespokojenosti styděla, že se nikdy nemohla dozvědět, jak mnoho dalších žen ho s ní vlastně sdílí. Kdyby se to pokusila vyložit manželovi, nechápal by, o čem mluví. Vždyť ani sama tomu pořádně nerozuměla.*“⁹⁴ Není tedy divu, že tato kniha a myšlenky v ní obsažené jsou průlomovým dílem ve vývoji feminismu.

---

⁹¹ Beauvoir, Simone de a Jan Patočka. *Druhé pohlaví: výběr*. Praha: Orbis, 1966, s. 23.

⁹² Tamtéž, s. 399.

⁹³ Renzetti, Claire M. a Daniel J. Curran. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 44.

⁹⁴ Friedan, Betty. *Feminine mystique*. Praha: Pragma, 2002, s. 49-72.

V rámci druhé vlny feminismu se vedle těchto důležitých dam objevily další významné aktivistky, které zastávají určitá východiska a zároveň přinášejí nové přístupy. Mezi ně řadíme např. Nancy Chodorow, Kate Millett, Germaine Greer, Sherry B. Ortner, Susan Brownmiller, Joan Kelly-Gadol, Judith Williamson a další. Čím více myslitelek, tím více názorů, proto se také různorodost stala jedním ze základních znaků feministického myšlení.

Feministické hnutí se postupně přesouvalo tzv. z ulic na univerzity, kde se stalo vědním oborem a kde začaly být zakládány katedry nesoucí názvy *women's studies* a *men's studies*. V 70. let se totiž vedle studií žen zájem přesouvá i na mužské pohlaví. Důležitým jevem, který nastává během této druhé etapy, je, že feminismus nepojednává jen o rovných příležitostech žen a mužů, ale i o jejich rozdílnostech, přesněji „rovnosti v rozdílnosti“, což vyjadřuje to, aby výraz „jiný“ byl brán jako něco normálního (nikoliv horšího nebo lepšího), aby tato „jinakost“ nepředstavovala něco, co zakládá nerovnost, aby každý autonomně definoval své ženství anebo mužství. Feminismus též usiluje o co největší sblížení soukromé a veřejné sféry, jenž vystihuje teze *personal is political* (*osobní je politické*).⁹⁵

Situace ve východní Evropě, potažmo i v Československu po 2. světové válce způsobila, že druhá vlna feminismu se zde téměř neměla šanci projevit. Komunistický režim formálně nastolil některé příznivé podmínky pro ženy (otevřel přístup ke vzdělání a zaměstnání, upravil právo rodinné), takže základní požadavek západoevropských feministek byl zde naplněn, ale na druhou stranu neřešil jejich sociální diskriminaci.⁹⁶ V souvislosti s rodinným právem a vstupem žen do světa práce se zmíním o situaci označovanou jako *dvojí břemeno*, která přetrvávala v ČR dodnes. Totiž toto právo formálně odstranilo existenci typických „rolí“ muže a ženy v rodině, přesto ale ženy zůstaly nadále primárně pečovatelkami a hospodyněmi v domácnosti. Vzniklo tak *dvojí břemeno*, tedy model, kdy ženy pracovaly na plný úvazek a zároveň pečovaly o děti a staraly se o fungování a chod domácnosti. Zde vyvstává rozdíl mezi ženami žijícími na západě a ženami žijícími na východě. V době 60. let, kdy si ženy v západní Evropě a USA

---

⁹⁵ Havelková, Hana. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 180-181.

⁹⁶ Osvaldová, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004, s. 37-40.

stěžovaly na frustrace vyplývající z omezených životních možností a podmínek, ženy ve východní Evropě byly jen totálně přepracovány a unaveny.⁹⁷

Naopak mezi témata, jež byla víceméně ignorovaná a kterými se právo ani politika během období socialismu nezabývala, patřila problematika sexuálního násilí, domácího násilí v rodinách či sexuální obtěžování a násilí na pracovišti, dále nebyla řešena práva gayů, leseb a transsexuálů. Těmto skupinám nebyla garantována práva za rovná zacházení, jako tomu bylo u pohlaví a homosexuální styk byl dokonce považován za trestný čin.⁹⁸ Problém ženský, ostatně jako mnoho jiných záležitostí, byl podřazen problému občanskému. Až počátkem 90. let k nám začaly pronikat feministické myšlenky druhé vlny, avšak v oslabené formě.

2.1.3 Třetí vlna feminismu

Pro některé autory/ky vývoj feminismu neutichá její druhou fází, ba naopak hovoří o třetí vlně feminismu. Na straně druhé stojí odpůrci, kteří protestují proti další vlně, jelikož podle jejich mínění nebyly splněny všechny požadavky vlny minulé.⁹⁹

Třetí vlna feminismu je vymezována od 80. let minulého století (ve východní Evropě od 90. let) přetrvávající do současnosti. Feminismus se stává globálním společenským fenoménem, který se vyznačuje především svou rozmanitostí a pestrostí, což vyplývá z předchozí diferenciacie feministického hnutí.¹⁰⁰ Neomezuje se pouze na politickou oblast a nemůžeme jej tedy označit jako jednotný teoretický proud, nýbrž zkoumá samotné sexistické základy společnosti a zároveň odhaluje subjektivitu ženy.¹⁰¹ Nejvýznamnější změny, které třetí vlna přináší, jsou důraz na propojenost genderu

---

⁹⁷ Havelková, Barbara. Genderová rovnost v období socialismu. In: Bobek, Michal, Pavel Molek a Vojtěch Šimíček, (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita: Brno, 2009, s. 188-197. Dostupné z: <http://www.komunistickepravo.cz>

⁹⁸ Tamtéž, s. 195-197.

⁹⁹ Sokačová, Linda. Stručná historie feminismu. In: *Feminismus: o ženách, mužích, feminismu a gender studies* [online]. [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://web.feminismus.cz/historie.shtml>

¹⁰⁰ Sokolová, Věra. Současné trendy feministické myšlení: Třetí vlna feminismu. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 206-207.

¹⁰¹ Sokačová, Linda. Stručná historie feminismu. In: *Feminismus: o ženách, mužích, feminismu a gender studies* [online]. [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://web.feminismus.cz/historie.shtml>

a dalších kategorií společenských nerovností, jako je etnicita, sexuální orientace, věk, náboženské vyznání atd.¹⁰²

Začínají se objevovat mnohé kritické poznámky namířené právě proti roztříštěnosti a zahleděnosti do vlastních specifických myšlenek jednotlivých feministických směrů (mužský, postmoderní feminismus apod.), které ve velkém množství vznikají v průběhu této třetí vlny feminizmu. V rámci této názorové rozmanitosti bylo na feminizmu nazíráno jako na hnutí, jenž trpí tzv. „sklerózou“. Ona skleróza představuje skutečnost, že mezi těmi jednotlivými proudy přestává fungovat vnitřní dialog a nastupuje pouhá kategorizace. Místo nacházení společných zájmů se tyto feministické proudy začínají navzájem ignorovat a vymezovat se jeden proti druhému. Avšak celkově se dá říci, že i přes všechny problémy, které různorodost myšlení přinesla do feminizmu, měly v určitých ohledech velice inspirativní a pozitivní vliv na další vývoj feminizmu.¹⁰³

Jedna z nejvýznamnějších představitelk třetí vlny feminizmu americká filozofka, feministka a teoretička psychoanalýzy Judith Butler (1956) nešetří kritikou obracející se na dosavadní vývoj feministického hnutí, neboť se podle ní feminizmu snaží ženy sjednotit a pouze z nich vytvořit unifikovanou skupinu se stejnými zájmy.¹⁰⁴

Americká teoretická kritička Nancy Fraser (1947) hovoří o dvou přístupech, které definují současné feministické myšlení. Na jedné straně úvah stojí multikulturalistický feminizmu, který vychází z paradigmatu uznání, a na straně druhé feminizmu dekonstruktivistický, jenž je zakotvený v paradigmatu postmoderny. Oba přístupy mají snahu rozvinout novou koncepci rovnoprávnosti.¹⁰⁵

---

¹⁰² Sokolová, Věra. Současné trendy feministické myšlení: Třetí vlna feminizmu. In: *ABC feminizmu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 207.

¹⁰³ Tamtéž, s. 207.

¹⁰⁴ Veselá, Lenka. Feministické reflexe vědy. In: Šubrt, Jiří a kol. *Soudobá sociologie. IV, (Aktuální a každodenní)*. Praha: Karolinum, 2010, s. 95.

¹⁰⁵ Uhde, Zuzana. Feministická společenská kritika. In: Šubrt, Jiří a kol. *Soudobá sociologie I*. Praha: Karolinum, 2007, s. 288.

3 Vztah mezi genderovou teorií a feminismem jako sociálním hnutím

Feministické paradigma jako celek poskytuje široký rámec pro zkoumání genderu a genderové nerovnosti. V tuto chvíli však musím připojit jisté rozlišení pojmu genderu, jenž je třeba posuzovat odlišně podle toho, zda je používán normativně, anebo zda je nástrojem kritické analýzy společnosti či fenoménů sociálně významných. V případě druhém představuje gender jeden z nejdůležitějších východisek feministického zkoumání vůbec. Stal se tak předpokladem v dnešním světě již obsáhlých feministických bádání, která zjišťují, s jakými představami byl či je v různých kulturách nebo v historických etapách spojován vztah mezi pohlavími a jak byl nebo je tento vztah používán, reflektován a případně pod tlakem sociálních hnutí měněn.¹⁰⁶

Tyto feministické výzkumy posilují naše povědomí o genderové nerovnosti a mnozí lidé jsou přivedeni k rozhodnutí společně usilovat o sociální změnu. V nalezení určitých příčin problému a v ustavení kolektivního vědomí s cílem prosadit nějakou příslušnou genderově vyrovnanou sociální změnu, může dojít ke vzniku *sociálního hnutí*, které definujeme jako organizovanou skupinu lidí snažící se realizovat konkrétní politické cíle skrze kolektivní akce. Ať už jsou tyto cíle vymezeny negativně nebo pozitivně, členové hnutí společně usilují o to, aby jejich stanoviska byla začleněna do oficiální státní politiky.¹⁰⁷ V knize *Sociální hnutí* od Františka Znebejánka se objevuje zmínka o feministickém hnutí, které nabývá charakteru tzv. vyzývatele, jelikož požadavky tohoto sociálního hnutí jsou často směřovány do oblasti legislativy a svým nátlakem na právní úpravu se dostává feministické hnutí právě do této pozice.¹⁰⁸

Marta Kolářová ve své studii *Protest proti globalizaci*, jež se zaměřuje nejen na antiglobalizační kritiku, feministickou kritiku globalizace, ale též na teorii genderu v sociálních hnutích píše o tom, že gender je aspektem sociálních hnutí, a to nejen těch, která se dominantně specializují a orientují na změny genderových vztahů. Hovoří

---

¹⁰⁶ Nagl-Docekal, Herta. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007, s. 70–71.

¹⁰⁷ Renzetti, Claire M. a Daniel J. Curran. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 35.

¹⁰⁸ Znebejánek, František. *Sociální hnutí: teorie, koncepce, představitelé*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 114.

o absenci genderové analýzy v teorii sociálních hnutí, neboť jak dokládá, sociologické teorie těchto hnutí nereflektují genderový aspekt problematiky. Avšak gender má vliv nejen na vznik a rozvoj sociálních hnutí, ale též na jejich udržování a úpadek. Ovlivňuje aktivity a role uvnitř sociálních hnutí, dále působí na organizační strukturu, má vliv na strategii, význam a také na dopad těchto hnutí. Aspekty genderu v sociálních hnutí se tak týkají jejich složení, taktik, cílů, identit apod. Z toho plyne, že genderový rozměr by měl být začleněn do všech sociálních hnutí, nikoli jen do hnutí ženských a feministických.¹⁰⁹ Avšak v kontextu této práce budu hovořit právě o tomto tzv. *feministickém či ženském hnutí*.

Feministické hnutí dalo vzniknout velkému množství teorií. Tyto teorie se ve své podstatě snaží vysvětlit, proč se objevují genderové nerovnosti a také se snaží poukazovat na možná řešení, jak se těmto nerovnostem mezi muži a ženami vyhnout nebo alespoň je z velké části eliminovat. Ale v mnohých názorech si protirečí či mezi sebou navzájem polemizují, jak bude popsáno níže.

Cílem této kapitoly je ukázat onu rozmanitost feminismu, která tak význačně ovlivňuje a zároveň dodává sílu a odolnost relativně širokému a dnes také již významnému sociálnímu hnutí, a zároveň poukázat na feministické přístupy a jejich vztah ke genderové nerovnosti.

3.1 Teorie a proudy feminismu jako sociálního hnutí

V současné době je celkem problematické vyznat se ve všech feministických směrech, jenž se začaly objevovat po dobu trvání feminismu. Pro představení hlavních proudů feminismu jako sociálního hnutí budu vycházet z již zmiňované knihy *Ženy, muži a společnost*, jejíž autoři se opírají o užitečnou kategorizaci, kterou vytvořila socioložka Judith Lorber. Ta v roce 1998 rozlišila tři základní typy současné feministické teorie, mezi něž patří teorie genderově reformní, teorie genderově motivovaného odporu a teorie genderově motivované vzpoury.¹¹⁰ Z časového hlediska první dvě kategorie vycházejí

---

¹⁰⁹ Kolářová, Marta. *Protest proti globalizaci: gender a feministická kritika*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 129-136.

¹¹⁰ Renzetti, Claire M. a Daniel J. Curran. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 48.

z druhé vlny feminismu, ale neskončily, naopak pokračují a rozvíjejí se nadále, i když někdy v pozměněné formě. Kategorie třetí se pak logicky řadí do třetí vlny feminismu.¹¹¹

3.1.1 Genderově reformní teorie feministického hnutí

Genderově reformní feministické teorie vyjadřují z větší části podobnosti mezi muži a ženami, oproti jejich rozdílům. Cílem této teorie je úsilí o všestrannou účast žen na společenském životě a poskytnutí stejných příležitostí, jakých se dostane mužům. Do této kategorie jsou zpravidla zahrnuty feministické proudy, jako je liberální, marxistický, socialistický a rozvojový feminismus.¹¹²

Liberální feminismus je definován jako proud sociálního hnutí, jehož hlavním požadavkem je dosažení rovných legislativních, sociálních a politických práv pro ženy. Ženy by měly mít stejná práva, ale též stejný vzdělávací systém a pracovní příležitosti. Měly by se stejnou měrou jako muži podílet na všech veřejných institucích a věda by měla být pojata tak, aby již nadále neopomíjela ženskou otázku.¹¹³ Tento proud feminismu je tedy důležitý zejména v zemích, kde stále platí rozdílné zákony pro muže a ženy, nicméně právní úpravy dotýkající se bezprostředně života žen se odráží v současném rozložení politické moci v dané zemi. V důsledku určitého mocenského uspořádání společnosti a na základě kritiky nerovnosti rovnoprávných občanů vycházejí snahy dalších diskriminovaných skupin dosáhnout rovnosti před zákonem např. sexuální a etnické menšiny, atd.¹¹⁴

O ekonomickou rovnoprávnost žen a mužů usilují představitelé **marxistického a socialistického feminismu**. Nerovné postavení žen ve společnosti je chápáno jako určitý důsledek ekonomické závislosti žen na mužích. Toto nerovné postavení vyplývá jednak z genderových stereotypů, jako ženy starající se o domácnost a muže živitele rodiny, ale též z materiální podstaty kapitalistického vykořisťování. Proto se zaměřují především na zvyšování ekonomických možností pro ženy, jejich uplatnění na pracovním

---

¹¹¹ Sokolová, Věra. Současné trendy feministické myšlení: Třetí vlna feminismu. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 202-203.

¹¹² Renzetti, Claire M. a Daniel J. Curran. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 48.

¹¹³ Oates-Indruchová, Libora. *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 11.

¹¹⁴ Sokolová, Věra. Současné trendy feministické myšlení: Třetí vlna feminismu. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 203-204.

trhu, zvyšování mezd, poskytování možností rekvalifikovat se, zlepšení pracovních podmínek apod.¹¹⁵

Feminismus rozvojový se zaměřuje na zájmy žen v hospodářsky rozvojových zemích. Představitelé tohoto proudu se snaží o rozšiřování jejich vzdělávacích a pracovních možností.¹¹⁶ Tento směr vychází především z lokálních tradic a je kombinací předchozích dvou proudů, tedy liberálního a socialistického feminismu. V různých oblastech jsou určitá specifika rozvojového feminismu a liší se od kontinentu ke kontinentu, od země k zemi. Důraz je kladen na prosazení feministických myšlenek a to tak, aby byly ve shodě s kulturními hodnotami té dané země.¹¹⁷

3.1.2 Teorie feministického hnutí jako genderově motivovaného odporu

Teorie genderově motivovaného odporu poukazují na mužskou nadvládu, která prostupuje celou společností, prorůstá každodenními vztahy včetně heterosexuálních vztahů pohlavních, a tak zdůrazňuje, že na základě formálních zákonných práv nelze vyřešit problém genderové nerovnosti. Dochází k ostré kritice patriarchy a k vyzývání žen zakládat ženské organizace a komunity za účelem vymanit se z mužské nadvlády. I přes kladení odporu vůči genderovým vzorcům určitého společenského řádu, se více méně nesnaží o jeho proměnu. Mezi feministické proudy, které spadají pod teorie genderově motivovaného odporu, patří radikální, lesbický, psychoanalytický a tzv. standpoint feminismus.¹¹⁸

Radikální feminismus se zaměřuje na kořeny mužské dominance. Je přesvědčen o tom, že patriarchát je určujícím rysem naší společnosti. Všechny formy útlaku jsou v tomto kontextu v podstatě vnímány jako podoby mužské nadvlády.¹¹⁹ Radikální feministky se ale snaží dokázat, že ženy jsou lepší než muži a dokonce předurčeny k tomu,

---

¹¹⁵ Tamtéž, s. 204.

¹¹⁶ Renzetti, Claire M. a Daniel J. Curran. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 48.

¹¹⁷ Sokolová, Věra. Současné trendy feministického myšlení: Třetí vlna feminismu. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 204.

¹¹⁸ Renzetti, Claire M. a Daniel J. Curran. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 48

¹¹⁹ Oates-Indruchová, Libora. *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 11.

aby převzaly vládu nad světem, která je u mužů již téměř ukončena a to tím, že se všechny ženy sjednotí bez rozdílu rasy, třídy apod.¹²⁰

I přes vlnu kritik, který radikální feminismus vyvolal je nutností zmínit jeho vliv a přínos. Nepochybně se pozornost přenesla na otázky domácího násilí páchaného na ženách, sexuálního zneužívání žen či znásilnění a tak tento proud zcela zásadním způsobem přispěl k otevření cesty v jejich řešení. A také poukázal na neudržitelnost genderově-neutrálního uspořádání žen a mužů ve společnosti.¹²¹

Lesbický feminismus je úzce spojen s radikálním feminismem, ale chápe patriarchát a heterosexismus jako dva specifické a rozdílné systémy. Analyzovat pozice heterosexuálních a lesbických žen dohromady není podle tohoto směru možné, jelikož lesbické ženy jsou diskriminované, kdežto heterosexuální ženy nikoliv. Lesbické ženy jsou dále vystaveny tomu, že nemohou pracovat s kategorií „ženy“, tak jako heterosexuální feministky, nýbrž jejich subjektivita je brána skrze údajné „neženství“. Pouze partnerství ženy a muže je považováno za právem legitimní a lesbické ženy jsou utlačovány přímo dvojnásobně prostřednictvím heterosexuality patriarchátu.¹²²

Psychoanalytický feminismus, jak již název vypovídá, vychází z myšlenek Sigmunda Freuda. Genderovou nerovnost se snaží vysvětlit rozdílným vývojem osobností u obou pohlaví na základě biologicky determinujících rozdílů.¹²³

Standpoint feminismus neboli feminismus hledisek klade důraz na prozkoumání všech stránek života z jedinečného ženského hlediska. Náзор je takový, že ženy jsou zodpovědné za produkci lidských i materiálních zdrojů, a jsou tak tlačeny do pozice produkovat oboje. Jsou méně oddělené od fyzického světa nežli muži na základě jejich reprodukční biologie a méně oddělené od ostatních lidí kvůli genderové socializaci. Na základě tohoto hlediskového feminismu dochází ke zjišťování společných prvků patřících

---

¹²⁰ Šiklová, Jiřina. Gender studies a feminismus na univerzitách ve světě a v České republice. In: *Společnost žen a mužů z aspektu gender: [sborník studií vzniklých na základě semináře Společnost, ženy a muži z aspektu gender pořádaného Nadací Open Society Fund Praha]*. Praha: Open Society Fund, 1999. s. 15.

¹²¹ Veselá, Lenka. Feministické reflexe vědy. In: Šubrt, Jirí a kol. *Soudobá sociologie. IV, (Aktuální a každodenní)*. Praha: Karolinum, 2010, s. 88–89.

¹²² Sokolová, Věra. Současné trendy feministické myšlení: Třetí vlna feminismu. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 205-206.

¹²³ Renzetti, Claire M. a Daniel J. Curran. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 48

k ženskému rodu a dotýkajících se všech žen. Díky této jedinečné ženské zkušenosti, jenž je podstatou kritiky, by mělo dojít ke změnám ve společnosti.¹²⁴

3.1.3 Teorie feministického hnutí jako genderově motivované vzpoury

Poslední kategorie feministických teorií jsou teorie genderově motivované vzpoury, jenž se zaměřují na vzájemné vztahy mezi nerovnostmi, a to nerovnostmi nejen založenými na genderu, ale také na základě rasy, společenské třídy, sexuální orientace a etnické příslušnosti. Z tohoto hlediska jsou řazeny multirasový, mužský, postmoderní, queer theory a feminismus sociální konstrukce právě pod tuto kategorii.¹²⁵

Feminismus multirasový i mužský poukazují na různá postavení jedinců v sociálním žebříčku dané společnosti. Tato postavení se pak odlišně promítají do relativního zvýhodnění či znevýhodnění mužů a žen.¹²⁶

Multirasový feminismus vyvrátil tezi tzv. „genderové solidarity“, která tvrdila, že rasovému a etnickému útlaku mají tendenci čelit lidé obou pohlaví z diskriminačních skupin společně. Avšak tento směr ukázal, že jednak vnější diskriminace žen a mužů v těchto skupinách je rozdílná, ale též se v těchto skupinách vyskytuje i diskriminace vnitřní, např. prostřednictvím sexuality.¹²⁷

Zpochybňování existence jednotného základu identity a zkušenosti, jenž by sdílely všechny ženy, je typické pro **postmoderní feminismus**. Pohlaví a gender jsou vnímány jako společenské scénáře s mnohými rekvizitami podle toho, jak jej konkrétní situace vyžadují. Ženství a mužství jsou brány jako měnící se kategorie. Gender je tedy nestálá identita.¹²⁸ Stále více je uplatňován multikulturní přístup. Feministický postmodernismus klade požadavek zahrnout do výzkumů ženy různých barev pleti, různého sociálního postavení i různé sexuální orientace atd.¹²⁹

---

¹²⁴ Sokolová, Věra. Současné trendy feministické myšlení: Třetí vlna feminismu. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 206.

¹²⁵ Renzetti, Claire M. a Daniel J. Curran. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 49.

¹²⁶ Tamtéž, s. 49.

¹²⁷ Sokolová, Věra. Současné trendy feministické myšlení: Třetí vlna feminismu. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 208.

¹²⁸ Tamtéž, s. 209.

¹²⁹ Veselá, Lenka. Feministické reflexe vědy. In: Šubrt, Jiří a kol. *Soudobá sociologie. IV, (Aktuální a každodenní)*. Praha: Karolinum, 2010, s. 96.

Jedna z teorií vycházející z postmoderního feminismu je např. **Queer theory**. Otázkami, kterými se tento směr zabývá, jsou otázky typu: „co dělá muže mužem a ženu ženou“. Základní myšlenka je ve zpochybňování pevnosti sexuální identity, stálosti biologického pohlaví a genderu mužství a ženství.¹³⁰

Feminismus sociální konstrukce, jak již z názvu vyplývá, definuje gender jako konstruovaný, přičemž neustále vychází z předpokladu dvou nezpochybnitelných biologických pohlaví, tedy z existence biologického muže a biologické ženy. Zjednodušeně řečeno pohlaví je daná skutečnost, která je přirozená a viditelná, kdežto gender je sociální konstrukce. Na základě těchto myšlenek, tento proud nazírá genderovou identitu jako neměnnou a tedy celoživotně danou pro ženy i muže a vytváří tak z genderu druhou přirozenost.¹³¹

V této fázi se však nejedná o úplný výčet všech feministických proudů, poněvadž se jednotlivé proudy rozrůžňují a vznikají též nové, které se prolínají napříč původním rozdělením, a tak by tu bylo opět téma, které by vydalo na samostatnou práci.

3.1.4 Další feministické proudy

Vedle těchto hlavních feministických proudů, které jsem popsala výše, existují i další neméně významné a velice vlivné proudy, které postihují konkrétní oblasti zájmu, jako příklad a pro představu uvádím ekofeminismus, spirituální feminismus a kyberfeminismus, kterými uzavřu tuto část a to opět jejich definováním.

Ekofeminismus je jedním z proudů feminismu, jehož oblast zájmu se projevuje ve snaze osvobodit ženu a přírodu z patriarchální nadvlády ve vědních oborech i v běžném životě a znovu vytvořit rovnováhu mezi člověkem a přírodou. Ekofeministky si však nemyslí, že by spojitost mezi útlakem žen a přírodou byla jediným a nejzávažnějším světovým problémem, ale tvrdí, že je třeba usilovat o spravedlivé zacházení i s jinými skupinami, u kterých se projevuje určitá nadřazenost. Z tohoto důvodu se ekofeministky zasazují i za práva dětí, bojují proti válkám, rasové nesnášenlivosti apod. A proč tedy název ekofeminismus? Protože souvislost mezi

---

¹³⁰ Sokolová, Věra. Současné trendy feministické myšlení: Třetí vlna feminismu. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 209.

¹³¹ Tamtéž, s. 208-209.

útlakem žen a přírodou se stala jejich vzorovým příkladem a ukázkou nespravedlivého jednání ve světě.¹³²

Kyberfeminismus si klade zásadní otázky v oblastech nově vznikajících komunikačních a informačních technologií, jenž mohou být do určité míry propojeny s tradiční genderovou nerovností, která se v nich může odrážet. Tento směr ale také odhaluje, jaké nové příležitosti mohou tyto technologie přinášet pro ženu ve společnosti a pro změnu genderového myšlení v ní, neboť v současné době je náš svět, všechny složky ve společnosti určovány a ovlivňovány právě prostřednictvím techniky a těchto komunikačních a informačních technologií.¹³³

Posledním proudem, kterým se budu zabývat, je **spirituální feminismus**, který představuje další proud sociálního hnutí, jenž odmítá patriarchální náboženství, která se podílejí na diskriminaci žen. V podstatě se jedná o soubor duchovních směrů, jejichž společnou myšlenkou je jednota ducha a přírody. Odmítají dualismus patriarchálního náboženství, jenž odděluje Boha a svět, ducha a tělo (nebo přírodu). V rámci spirituálního feminismu se také ženy učí, jak rozpoznávat a čelit útlaku a jednat takovým způsobem, aby jim to přineslo osvobození.¹³⁴

V této chvíli stojí na místě položit si dvě zásadní otázky. Je opravdu zapotřebí tolik variant feminismu na řešení jednotlivých problémů? Skutečně nelze najít shodu pro vytvoření společného programu?

Ne všichni jsou však příznivci a zastánci feminismu a feministického myšlení. Josef Hausmann ve své knize nesoucí název *Nahota feminismu* kritizuje feministickou ideologii, kterou popisuje jako uměle vytvořenou, a to ženami nenalézající smysl života ve své ženskosti. Tato část ženské populace se prý snaží strhnout do propasti ostatní ženy podsunutím problémů a to takových, které nevyplývají ze své přirozenosti, nýbrž jsou uměle vytvořené. Především se obrací proti dnešním feministkám, které podle Hausmanna ukradly slovu *feminismus* a *klasickým feministkám* jejich původní smysl

---

¹³² Dražilová, Dita. Ekofeminismus, gender a environmentalismus. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 218-220.

¹³³ Sokolová, Věra. Současné trendy feministického myšlení: Třetí vlna feminismu. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 210.

¹³⁴ Tamtéž, s. 211.

a význam. Cíle klasických feministek byly naplněny již cca před sto lety a jejich přínos byl velice pozitivní, kdežto dnešní podoba feminizmu, jenž se rozrůžňuje do mnohých teorií, směrů či proudů staví pod rouškou rovných šancí pro ženy do popředí tržní mechanismy i ženskou přirozenost. Moderní feminizmus přináší mnoho pohrom a hrozeb, mezi něž autor radí podněcování žen k rozvodům, k samotnému mateřství, k vyřazení otce z účasti na výchově dětí a destrukci klasické rodiny a od toho odvozuje další, pro společnost, neblahé důsledky.¹³⁵

---

¹³⁵ Hausmann, Josef. *Nahota feminizmu*. Ústí nad Labem: Reneco, 2002, s. 5-7.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo zpracovat téma genderu a to konkrétně vazbu mezi feminismem jako sociálním hnutím a genderovou teorií. Vysvětlit gender a biologické odlišnosti mužů a žen je jedním z předpokladů a výzev stojících před feminismem. Z toho důvodu jsem tuto práci strukturovala tak, že jsem nejprve začala definováním genderu a postupně přešla k tématu feminizmu a následně feminizmu jako sociálnímu hnutí.

V první části práce jsem rozpracovala koncept genderu, který ve společnosti obecně vyvolává rozporné názory, postoje a emoce. Teoretičky a teoretici, kteří zastávají tento koncept, vidí v genderu dojem spásného řešení problémů v budoucnosti. Může přinést užitek jak ženám, tak mužům, ale zároveň může být ku prospěchu i celé společnosti. Odpůrci naopak mohou tvrdit, že gender je dalším výmyslem a fintou klasického feminizmu.

Feminizmu a jeho historickému kontextu jsem věnovala druhou část této práce. Zabývala jsem se třemi vlnami feminizmu, přičemž každá vlna představuje úsilí o jiná práva a rozdílná východiska svých snah. Mezi hlavní požadavky první vlny feminizmu bylo zahrnuto zavedení základních občanských a politických práv, zejména šlo o právo volební, právo na majetek a zajištění rovného přístupu ke vzdělání, přičemž tyto cíle byly naplněny. Druhá vlna feminizmu si již nekladla přesný cíl, ale spíše můžeme hovořit o tom, že se tato vlna myšlenkově diverzifikovala. Oproti první vlně také nastala určitá změna v tom, že se nerovnosti mezi muži a ženami neřešily pouze v oblasti veřejné sféry, ale tyto problémy byly řešeny také v rámci soukromého života. Třetí vlna feminizmu, přetrvávající dodnes, přinesla významnou změnu v tom, že hlavní důraz byl kladen na propojení genderu a ostatních kategorií vyjadřující nerovného postavení ve společnosti.

Jádrem samotné práce byl vztah mezi genderovou teorií a feminismem jako sociálním hnutím. Podle feministického přístupu je gender jednou z klíčových analytických kategorií. Je zahrnut do veškerého zkoumání, jelikož podle feministek/feministů je porozumění genderovým vztahům zásadním předpokladem pro porozumění jiným společenským vztahům. Důležité je si uvědomit, že feminizmus ve svém zkoumání trvá na zahrnutí hledisek žen, ale zároveň nevyčleňuje hlediska mužů

a jejich zkušenost. Většina lidí se domnívá, že aplikovat feminismus lze pouze na problémy žen, ale opak je pravdou, sami feminističtí zastánci berou feministické paradigma za platné pro ženy i muže, přestože podíváme-li se do minulosti, primárním zájmem feminismu bylo zkoumání postavení žen ve společnosti. Feminismus jako sociální hnutí má mnoho proudů a feministické socioložky/sociology lze označit za aktivistické vědkyně či vědce, neboť hledají či se pokoušejí hledat určité prostředky, které by odstranily genderové nerovnosti a vedly ke změně negativního stavu společnosti, který se vyznačuje nejrůznějšími nerovnostmi a sociálními nespravedlnostmi.

Seznam literatury a jiných informačních zdrojů

BARŠA, Pavel. *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 323 s. ISBN 80-86429-06-7.

BEAUVIOR, Simone de a PATOČKA, Jan, (ed.). *Druhé pohlaví*. Přel. Josef Kostohryz a Hana Uhlířová. Praha: Orbis, 1966, 412 s.

BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda mužů*. Přel. Věra Dvořáková. Praha: Karolinum, 2000, 145 s. ISBN 80-7184-775-5.

ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, 655 s. ISBN 80-7178-463-X.

DECARLI-VALDROVÁ, Jana. Genderové stereotypy: Ženská a mužská role v jazyce. In: *ABC feminizmu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 9-16.

DRAŽILOVÁ, Dita. Ekofeminismus, gender a environmentalismus. In: *ABC feminizmu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 215-225.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008, Gender a věk, s. 157-168. ISBN 978-80-7367-465-6.

FREUD, Sigmund. *Spisy z let 1904-1905*. Přel. Miloš Kopal a Ota Friedmann. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 2000, 255 s. ISBN 80-86123-16-2.

FRIEDAN, Betty. *Feminine mystique*. Praha: Pragma, 2002, 596 s. ISBN 80-7205-893-2.

GILLIGAN, Carol. *Jiným hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů*. Přel. Eva Klimentová. Praha: Portál, 2001, 191 s. ISBN 80-7178-402-8.

HARNACHOVÁ, Martina. Genderové stereotypy. In: *SocioWeb* [online]. 3. 6. 2010 [cit. 07. 03. 2016]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=352&lst=115>

HAUSMANN, Josef. *Nahota feminismu*. 2., rozš. vyd. Ústí nad Labem: Reneco, 2002. 100 s. ISBN 80-86563-03-0.

HAVELKOVÁ, Barbara. Genderová rovnost v období socialismu. In: BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel a ŠIMÍČEK, Vojtěch, (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita: Brno, 2009, s. 188-197. Dostupné z: <http://www.komunistickepravo.cz>

HAVELKOVÁ, Hana. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 169-182.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008, 285 s. ISBN 978-80-247-2284-9.

JARKOVSKÁ, Lucie. Genderové stereotypy: Prohlédněme genderové stereotypy. In: *ABC feminismu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 19-27.

KOLÁŘOVÁ, Marta. *Protest proti globalizaci: gender a feministická kritika*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, 253 s. ISBN 978-80-86429-96-0.

KOLIBOVÁ, Helena. *Sociální problémy z aspektu gender*. Opava: Slezská univerzita, Fakulta veřejných politik, Ústav veřejné správy a regionální politiky, 2012. ISBN 978-80-7248-748-6.

KŘÍŽKOVÁ, Alena. Genderová identita – základní definice, konstrukce, koncepty. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Praha: SoÚ AV ČR, 2001, roč. 2, č. 3/2001, s. 1-2. ISSN 1805-7632.

LINKOVÁ, Marcela. Gender v sociologii. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Praha: SoÚ AV ČR, 2000, roč. 1, č. 4/2000, s. 1-3. ISSN 1805-7632.

LIPPMANN, Walter. *Veřejné mínění*. Přel. Ladislav Köppl. Praha: Portál, 2015, 334 s. ISBN 978-80-262-0939-3.

MADZIA, Roman. *George Herbert Mead: tělo, mysl a svět*. Praha: Triton, 2014, 235 s. ISBN 978-80-7387-784-2.

MARÍKOVÁ, Hana. Gender! Co to znamená? In: *SocioWeb* [online]. 20. 4. 1982 [cit. 10. 03. 2016]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=225&lst=103>

NAGL-DOCEKAL, Herta. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Přel. Hana Havelková. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007, 316 s. ISBN 978-80-86429-68-7.

OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Přel. Milena Poláčková a Martin Poláček. Praha: Portál, 2000, 176 s. ISBN 80-7178-403-6.

OATES-INDRUCHOVÁ, Libora, (ed.). *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Přel. Hana Hájková. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, 304 s. ISBN 80-85850-67-2.

OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004, 158 s. ISBN 80-86429-31-8.

PAVLÍK, Petr. Ženy a muži v genderové perspektivě: gender přináší nový pohled. In: SMETÁČKOVÁ, Irena, (ed.). *Příručka pro genderově citlivé výchovné poradenství*. Praha: Otevřená společnost, 2007, s. 7-13. ISBN 978-80-87110-00-3.

PETRUSEK, Miloslav, MAŘÍKOVÁ, Hana a VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.

PIAGET, Jean a INHELDER, Bärbel. *Psychologie dítěte*. Přel. Eva Vyskočilová. Praha: Portál, 2014, 142 s. ISBN 978-80-262-0691-0.

PIAGET, Jean. *Psychologie inteligence*. Přel. František Jiránek. Vyd. 2. Praha: Portál, 1999. 164 s. [Studium]; 10. ISBN 80-7178-309-9.

RENZETTI, Claire M. a CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Přel. Lukáš Gjurič. Praha: Karolinum, 2003, 642 s. ISBN 80-246-0525-2.

ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O výchování*. Přel. Jaroslav Novák. Praha: Dědictví Komenského, 1910-1911. 2 sv. Knihovna pedagogických klasiků; sv. 5, 6.

SMETÁČKOVÁ, Irena. Gender a osobnost člověka. In: SMETÁČKOVÁ, Irena a VLKOVÁ, Klára. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. Praha: Otevřená společnost, 2005, s. 18-25. ISBN 80-903331-2-5.

SOKAČOVÁ, Linda. Stručná historie feminismu. In: *Feminismus: o ženách, mužích, feminizmu a gender studies* [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://web.feminismus.cz/historie.shtml>

SOKOLOVÁ, Věra. Současné trendy feministické myšlení: Třetí vlna feminismu. In: *ABC feminizmu*. Brno: Open Society Fund, Nesehnutí, 2004, s. 199-212.

ŠIKLOVÁ, Jiřina. Gender studies a feminismus na univerzitách ve světě a v České republice. In: *Společnost žen a mužů z aspektu gender: [sborník studií vzniklých na základě semináře Společnost, ženy a muži z aspektu gender pořádaného Nadací Open Society Fund Praha]*. Praha: Open Society Fund, 1999, 171 s. ISBN 80-238-4770-8.

TINKOVÁ, Daniela. „Žena“ – prázdná kategorie? Od (wo)men's history k gender history v západoevropské historiografii posledních desetiletí 20. století. In: PTÁČKOVÁ, Kateřina, LENDEROVÁ, Milena a STRÁNÍKOVÁ, Jana, (eds.). *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27-28. dubna 2006)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. ISBN 80-7194-920-5.

TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010. 669 s. ISBN 978-80-257-0223-9.

UHDE, Zuzana. Feministická společenská kritika. In: ŠUBRT, Jiří a kol. *Soudobá sociologie I*. Praha: Karolinum, 2007, s. 279-290. ISBN 978-80-246-1275-1.

VALDROVÁ, Jana. *ABC feminizmu*. Brno: Nesehnutí, 2004. 232 s. ISBN 80-903228-3-2.

VALDROVÁ, Jana. *Gender a společnost: [vysokoškolská učebnice pro nesociologické směry magisterských a bakalářských studií]*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. ISBN 80-7044-808-3.

VESELÁ, Lenka. Feministické reflexe vědy. In: ŠUBRT, Jiří a kol. *Soudobá sociologie IV, (Aktuální a každodenní)*. Praha: Karolinum, 2010, s. 80-102. ISBN 978-80-246-1789-3.

VODÁKOVÁ, Alena a VODÁKOVÁ, Olga, (eds.). *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme
přišly, kam jdeme?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 356 s. ISBN 80-86429-
18-0.

VRHEL, František. Matriarcha genderových studií. In: MEAD, Margaret. *Pohlaví
a temperament u tří primitivních společností*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010,
s. 328-341. ISBN 978-80-7419-036-0.

ZNEBEJÁNEK, František. *Sociální hnutí: teorie, koncepce, představitelé*. Praha:
Sociologické nakladatelství, 1997, 175 s. ISBN 80-85850-31-1.